

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
кафедра економічної теорії, інтелектуальної власності
та публічного управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Чернишевич Володимир Леонідович

УДК 338.484

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Організація санаторно-курортної діяльності:
державне регулювання та ресурсне забезпечення**
(281 «Публічне управління та адміністрування»)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістра

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.Л. Чернишевич

Керівник роботи
Якобчук Валентина Павлівна
кандидат економічних наук, професор

Житомир – 2020

Висновок кафедри _____

за результатами попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри _____

№ __ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище ,ім'я, по батькові)

«__» _____ 20__ р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти _____ захистив (ла)
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище ,ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Чернишевич В.Л. Організація санаторно-курортної діяльності: державне регулювання та ресурсне забезпечення. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. – Поліський національний університет, Житомир, 2020.

Дана кваліфікаційна робота присвячена вивченню особливостей санаторно-курортної діяльності. Автором розкрито поняття даної діяльності та виведено основні типи санаторно-курортних організацій. Виходячи із постановки завдань роботи, дано характеристику державного регулювання санаторно-курортної галузі, розглянуто законодавчу базу та запропоновано власне бачення необхідних трансформацій в санаторно-курортному комплексі. Увагу в дослідженні також зосереджено на огляді необхідних ресурсів для СКК, таких як природні, економічні та трудові ресурси.

Ключові слова: курортна інфраструктура, санаторно-курортні послуги, санаторно-курортні установи, оздоровчий відпочинок, природні ресурси, трудові ресурси, економічні ресурси, санаторно-курортні організації, проблеми розвитку санаторно курортного комплексу, програмно-цільовий підхід.

ANNOTATION

Volodymyr Chernyshevych. Organization of sanatorium and resort activities: state regulation and resource provision. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualifying work for a master's degree in specialty 281 - Public Administration. - Polissya National University, Zhytomyr, 2020.

This qualifying work is devoted to the study of the peculiarities of sanatorium activities. The author reveals the concept of this activity and derives the main types of sanatorium organizations. Based on the tasks of the work, the characteristics of the state regulation of the sanatorium-resort industry are given, the legislative base is considered and the own vision of necessary transformations in the sanatorium-resort complex is offered. The study also focuses on an overview of the resources required for CCMs, such as natural, economic, and labor resources.

Key words: resort infrastructure, sanatorium-resort services, sanatorium-resort establishments, health-improving rest, natural resources, labor resources, economic resources, sanatorium-resort organizations, problems of development of sanatorium-resort complex, program-target approach.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. САНАТОРНО-КУРОРТНИЙ КОМПЛЕКС В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
1.1. Поняття санаторно-курортної діяльності.....	9
1.2. Санаторно-курортний комплекс та його структура.....	11
1.3. Основні типи санаторно-курортних організацій та організація роботи санаторію.....	14
РОЗДІЛ 2. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ ГАЛУЗІ	
2.1. Природні ресурси як основа розвитку санаторно-курортної діяльності.....	21
2.2. Економічні ресурси підприємств санаторно-курортної галузі....	24
2.3. Трудові ресурси і корпоративна культура в сфері санаторно-курортного обслуговування.....	27
РОЗДІЛ 3. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
3.1. Проблеми санаторно-курортного комплексу та тенденції його розвитку.....	32
3.2. Шляхи вирішення основних проблем вітчизняної санаторно-курортної галузі.....	34
3.3. Програмно-цільовий підхід в управлінні санаторно-курортною діяльністю.....	36
ВИСНОВКИ.....	40

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....42

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Здобутки соціально-економічного розвитку провідних країн нам доводять, що вихід світового суспільства на повністю новий етап розвитку пов'язаний з мобілізацією інтенсивних джерел зростання і, перш за все, з посиленням людського фактору, розробкою і впровадженням інноваційних технологій, підвищенням якості управління.

Вирішення зазначених завдань тісно пов'язане з розвитком санаторно-курортної справи, яке, з одного боку, є засобом забезпечення фізичного і психічного благополуччя нації і розвитку особистості. З іншого боку, санаторно-курортна справа, діючи як галузь народного господарства, сприяє зростанню суспільного багатства за рахунок відновлення трудових ресурсів, забезпечує зайнятість населення і дозволяє вирішувати ряд інших соціально-економічних завдань курортно-рекреаційних регіонів країни.

Тим часом багаторічний досвід здравниць свідчить, що ефективність курортного лікування хворих з різними захворюваннями досягає 98%. Оздоровчі заходи на курортах сприяють зниженню стійкою і тимчасової непрацездатності у працюючих громадян в 2-3 рази. У хворих, які побували на курортах, в 6-8 разів зменшується число загострень. Після реабілітації на санаторному етапі 89% хворих, які перенесли гострий інфаркт міокарда, повертаються до трудової діяльності, а 50% з них - до роботи в повному обсязі. При цьому частота повторних інфарктів зменшується в 2-2,5 рази. Курорти здатні практично вирішити проблему безпліддя. Тому економічну, соціальну, гуманітарну значущість курортів важко переоцінити.

Таким чином, санаторно-курортна діяльність займає важливе місце в покращенні та зміцненні здоров'я населення України. І хоча сучасний вітчизняний санаторно-курортний комплекс вийшов із попередньої

радянської системи, наразі це повністю нова галузь, що вбудувалася в ринкові відносини, комерціалізувалася та почала відігравати помітну роль у розвитку курортних територій.

Управління санаторно-курортною діяльністю має досить тривалі історичні традиції, є справою складною, але досить перспективною, тому **метою** даного дослідження є вивчення загальних принципів організації санаторно-курортної діяльності, ролі держави в цих процесах та способи й шляхи вдосконалення нормативно-правової бази із зазначеної проблематики.

Виходячи із мети, можна сформулювати наступні дослідницькі **завдання роботи:**

- Дати характеристику поняття санаторно-курортної діяльності та в цілому санаторно-курортного комплексу і його структури;
- Проаналізувати особливості ресурсного забезпечення функціонування санаторіїв;
- Вивчити питання природних, економічних та трудових ресурсів, що є невід'ємною складовою функціонування санаторно-курортної галузі;
- Визначити загальні проблеми санаторно-курортного комплексу та тенденції його розвитку;
- Дослідити проблеми державного регулювання розвитку санаторно-курортної галузі та запропонувати шляхи вирішення її основних проблем в Україні.

Методи дослідження. В роботі було використано загальнонауковий та спеціальний методи, головними з яких є: абстрактно-логічний, дедуктивний, індуктивний, історичний, моделювання і прогнозування, метод функціонального аналізу. Вивчення адміністративно-правових основ державного управління у сфері проведення політики щодо

санаторно-курортної галузі здійснено методом системного аналізу. Для класифікації типів санаторно-курортних організацій використано абстрактно-логічний метод. Дедуктивний метод допомагає визначити мету державного управління у сфері втілення санаторно-курортної політики, визначення цілей і підцілей. Становлення та особливості санаторно-курортної галузі в Україні, еволюція певних механізмів державного управління в даній сфері розглянуто в історичному аспекті. Визначення засобів та інструментів державного управління у сфері санаторно-курортного лікування, об'єднання цілей здійснювалися із використанням індуктивного методу. Характеристика компетенцій органів влади та їх функцій у галузі, що досліджується, проведена за допомогою функціонального методу.

За темою дослідження автор має наступні публікації:

Чернишевич В.Л. Підвищення ефективності управління системою охорони здоров'я в сучасні умови // The 5th International scientific and practical conference «Actual trends of modern scientific research» (November 8-10, 2020) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2020. 577 p. (с.546 – 549 - автор);

Чернишевич В.Л. Механізм функціонування та розвитку санаторно-курортного комплексу України // The 4th International scientific and practical conference “The world of science and innovation” (November 11-13, 2020) Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2020. 1007 p. (с.897 – 902 – автор);

Чернишевич В.Л. Формування конкурентоспроможності санаторно-курортного комплексу України // The 9th International scientific and practical conference “Modern science: problems and innovations” (November 15-17, 2020) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2020. 407 p. (с. 376 – 379 – автор).

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що розроблені теоретичні положення доведені до рівня пропозиції, доцільних для впровадження в управлінську практику. Важливим, окрім того, є науково обґрунтовані методичні підходи та рекомендації щодо вдосконалення української системи державного управління у сфері санаторно-курортної галузі та механізми їх застосування станом на сьогодні.

Структура та обсяг роботи: кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, має 36 сторінок основного тексту, список використаних джерел із 41 найменування на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1. САНАТОРНО-КУРОРТНИЙ КОМПЛЕКС В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

1.1. Поняття санаторно-курортної діяльності

Організація санаторно-курортної діяльності розглядається в рамках курортної справи. Відповідно до статті 1 закону України «Про курорти», «курорт - освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні» [30], а «курортна справа - сукупність усіх видів науково-практичної та господарської діяльності, спрямованих на організацію та забезпечення лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань із використанням природних лікувальних ресурсів [30].

Самі ж курорти зазвичай розміщені в лікувально-оздоровчій місцевості, а це є природною територією, що може мати мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропу лиманів та озер, кліматичні та інші природні умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Все це надзвичайно унікальні та цінні природні ресурси, що ми маємо на території нашої держави, але часто їх обсяги є обмеженими і тому їх раціональне використання теж має включати в себе механізм, затверджений на державному рівні. В першу чергу, має бути підготовлений медичний (бальнеологічний) висновок. Це здійснюється на основі медико-біологічних та інших певних досліджень складу та властивостей тих природних лікувальних ресурсів, які мають можливість лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань [30].

Під курортною інфраструктурою слід розуміти систему матеріальних об'єктів і видів діяльності, що відчутно допомагає населенню і сприяє зміцненню його здоров'я. Курортна інфраструктура включає в себе лікувально-профілактичні та культурно-побутові і розважальні заклади, спортивні майданчики, спеціально навчений медичний і обслуговуючий персонал і т.д. Курортна інфраструктура є в системі соціальної інфраструктури, але вона також має свою підсистему. До неї відносяться система допоміжних господарств - комунікації, дороги, транспорт і ін.

Щоб використовувати курортні ресурси, необхідно створити курортне господарство, яке своєю функцією буде мати обслуговування людей з ціллю лікування та відпочинку. В даному випадку це буде цілий комплекс різноманітних лікувально-профілактичних установ: санаторії, пансіонати з лікуванням, курортні поліклініки, пляжі, галереї мінеральних вод, водолікарні, грязелікарні, солярії, басейни та аквапарки, тематичні та природні парки та ін.

Законодавство України чітко встановлює порядок організації обслуговування на курортах санаторно-курортними закладами різних форм власності. Посилаючись на статтю 22 закону України «Про курорти», можна зазначити, що «санаторно-курортні заклади - це заклади охорони здоров'я, що розташовані на територіях курортів і забезпечують подання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів», а їх перелік видів та напрямки спеціалізації діяльності визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я [30]. Це також сектор економіки сфери тих послуг, яка виконує важливі соціальні завдання щодо зміцнення здоров'я населення (індивідуального і громадського) на основі раціонального використання природно-

рекреаційних ресурсів та вітчизняного курортного комплексу (санаторно-курортної інфраструктури та кадрового потенціалу), відновленню трудових ресурсів, зайнятості населення та розвитку курортів.

Таким чином, санаторно-курортні послуги - це ті послуги, які надаються підприємствами розміщення та знаходяться в курортних місцевостях. Відпочиваючі мають на меті задоволення своїх потреб в санаторному лікуванні або/та курортному відпочинку. В такому випадку вони виступають частиною рекреаційних послуг. Варто зауважити, що санаторно-курортні послуги є базою і для надання санаторно-курортної допомоги в рамках державних зобов'язань перед певними категоріями населення. Цю достатньо велику частину санаторно-курортних послуг можна також відносити і до сфери охорони здоров'я.

1.2. Санаторно-курортний комплекс та його структура

Сучасний вітчизняний санаторно-курортний комплекс (СКК) є унікальним явищем, специфічним для ряду країн пострадянського простору.

Незважаючи на те, що ряд фахівців пропонує розглядати діяльність санаторно-курортних організацій (СКО) в рамках самостійного виду економічної діяльності, більш обґрунтованою є думка про те, що в даному випадку має місце функціонування міжгалузевого комплексу організацій, що здійснюють різні види діяльності, такі як:

- санаторно-курортні установи (санаторії, пансіонати з лікуванням, дитячі табори санаторного типу), що є медичними установами;
- організації відпочинку (пансіонати відпочинку, будинки відпочинку, турбази, дитячі оздоровчі табори);
- готелі та інші готельні засоби колективного розміщення, що вважаються комунальними підприємствами;

- розташовані на курортах організації громадського харчування; туристично-екскурсійні фірми, що належать до сфери туризму; організації з надання послуг відпочинку та розваг, культури і спорту [9, с.45].

Ці організації об'єднує те, що всі вони надають послуги відпочиваючим, проте їх діяльність суттєво відрізняється: вони замикаються на різні структури управління, мають роздільний статистичний облік. Тому санаторно-курортний комплекс можна визначити як міжгалузеве об'єднання різних організацій, що спеціалізуються на наданні санаторно-оздоровчих та рекреаційних послуг, розташованих в курортних місцевостях і використовують у своїй діяльності їх природно-оздоровчі ресурси при збереженні своєї видовий спеціалізації [2, с.24].

Таким чином, СКК включає до свого складу організації різних сфер діяльності (в тому числі курортні установи медичного профілю, організації індустрії гостинності), розташовані на курортах і призначені для розміщення і обслуговування відпочиваючих, що прибули на курорт з різними цілями.

У цьому випадку до складу СКК входять наступні компоненти.

1. Власне санаторно-курортні організації. До санаторно-курортних організацій відносяться підприємства, установи, організації різної форми власності та відомчої належності, розташовані як на території курортів, лікувально-оздоровчих місцевостей, так і за їх межами, які здійснюють лікувальну та оздоровчу діяльність з використанням природних лікувальних факторів.

Санаторно-курортні установи (СКУ) є лікувально-профілактичними установами, призначеними для надання санаторно-курортної допомоги - різновиди медичної допомоги, що надається населенню медичним персоналом з використанням природних лікувальних факторів (клімату, мінеральних вод, грязей) разом із штучними фізичними факторами,

лікувальною фізкультурою, дієтичним харчуванням та іншими методами в умовах раціонального режиму лікування і відпочинку.

На практиці для досягнення єдиних підходів до управління курортами до санаторно-курортних організацій відносять, крім санаторно-курортних установ, організації відпочинку (пансіонати, будинки відпочинку, кемпінги, дитячі табори), а також курортні готелі та інші об'єкти розміщення, призначені для прийому рекреантів.

2. Органи управління різних рівнів. Відповідно до статті 38 закону України «Про курорти» «управління у сфері діяльності курортів здійснюють Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері діяльності курортів, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері курортів, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, інші органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування» [30].

3. Турфірми та інші посередники. Діяльність туристичних фірм досить тісно пов'язана з організаціями СКК. Туроператори, що працюють в сфері внутрішнього туризму, укладають договори з санаторіями і пансіонатами на реалізацію частини санаторно-курортних путівок, беруть участь в просуванні їхніх послуг, пропонують інформацію про здравниці потенційним споживачам.

Роль посередників між санаторно-курортними організаціями та відпочиваючими виконують також фонди соціального страхування і соціального захисту населення, страхові компанії, санаторно-курортні об'єднання, дитячі фонди, підприємства реального сектора економіки.

4. Ринок. Підприємства санаторно-курортного комплексу формують ринок різноманітних курортних послуг. Споживачів цих послуг можна розділити в залежності від цілей поїздок на дві основні категорії: пацієнти, які прибули для лікування і реабілітації в санаторні організації та

відпочиваючі, які прибули на відпочинок. В останні роки на курортах склалася стійка тенденція поїздок переважно для відпочинку (пляжного, пізнавального, розважального) [12, с.33-35].

Однак структура пропозиції на українських курортах не відповідає споживчому попиту, тому досить велика група відпочиваючих, які приїжджають в санаторії і пансіонати з лікуванням (в основному за пільговими путівками), від лікування відмовляються зовсім або отримують його за мінімальними схемами, обмежуючись лише відпочинком.

1.3. Основні типи санаторно-курортних організацій та організація роботи санаторію

Головними прикладами санаторно-курортних організацій є різні лікувально-профілактичні установи - санаторії, лікувальні пансіонати, лікувальні пляжі, курортні поліклініки, бювети мінеральних вод, ванні будівлі, солярії, грязелікарні, басейни для лікувального плавання. На курортах з лікувальним кліматом є будинки відпочинку, турбази, пансіонати та кемпінги. Там організовується відпочинок для фактично здорових осіб із використанням кліматичних особливостей для покращення їх стану, пришвидшеного відновлення працездатності та загартовування організму [3, с.67].

Першим прикладом лікувально-профілактичного закладу на українському курорті є санаторій (sanare, латів.- зцілювати, оздоровлювати) - лікувально-профілактичний заклад, який використовується для лікування, профілактики чи медичної реабілітації та в цих процесах використовує природні лікувальні фізичні фактори у комплексі із штучними факторами, такими як лікувальна фізична культура, лікувальне харчування чи інші методи в умовах спеціально організованого режиму. Якщо хвороба загострюється, чи необхідно

посилити дії фізичних факторів і запобігти негативним реакціям хворих на переміщення в контрастну природну зону, то в такому випадку в санаторіях можуть мати місце використання медикаментозного лікування та постільний режим [18, с.21-22].

Виходячи з наявності природних фізичних факторів, умов як їх лікувально застосовувати, кваліфікації кадрів всі санаторії повинні мати медичний профіль, а саме складову хворих із захворюваннями тих чи інших органів і систем, які підпадають під направлення в певний санаторій. Значна частина санаторіїв є спеціалізована на лікуванні хворих із захворюваннями системи кровообігу, органів дихання (в тому числі не туберкульозного характеру), органів травлення, нервової системи, кістково-м'язової системи, сечостатевих органів, жіночих статевих органів, шкіри, крові. Враховуючи структуру захворюваності населення, переважна кількість санаторіїв для лікування хворих із захворюваннями різних органів і систем організму не є однаковою: більше ніж половина з них використовуються для лікування тих хворих, що мають проблеми із серцево-судинною та нервовою системами.

Іноді санаторії розташовуються поза територією курорту, недалеко від місця, де проживає хворий. Такі місцеві санаторії використовують для лікування тих хворих, поїздка для яких на далекі курорти може становити небезпеку погіршення стану їх здоров'я. До плюсів можна віднести те, що показники для направлення до таких санаторіїв значно ширші, ніж у санаторії, що розташовані на значній відстані. Відповідно до медичного профілю і ліжкової кількості санаторій матиме в своєму складі різноманітні підрозділи: службу прийому і розміщення, номерний фонд, спеціалізовані відділення (реабілітаційні), фізіотерапевтичне відділення, відділення лікувальної фізкультури, лабораторію, кабінети (відділення) функціональної діагностики, рентгенологічний, стоматологічний,

спеціалізовані (психотерапії, ендоскопії та ін.), аптеку та інші підрозділи [5, с.34-35].

Санаторій-профілакторій – це коли санаторій створюють як частину промислового підприємства для того, щоб лікувати, здійснювати реабілітацію та профілактики стану здоров'я робітників без відриву від виробництва.

Якщо хворим не потрібен постійний медичний нагляд, то вони отримують амбулаторно-курсівкове лікування в курортних поліклініках або лікувальних пансіонатах.

Курортною поліклінікою називається заклад, який є організований у великих курортних містах і призначений для реалізації поліклінічної медичної допомоги та контролю хворих, які приїздять на курорт по курсівкам. В таких випадках відпочиваючі проживають в пансіонатах або в приватному секторі. Окрім того, інші категорії теж можуть користуватися послугами курортної поліклініки при достатній для цих цілей потужності [6, с.78].

Пансіонатом є установа, ціллю якої є відпочинок та лікування. У таких пансіонатах відпочиваючі отримують житло та харчування. Пансіонати з лікуванням в основному розміщені на курортах, недалеко від курортних поліклінік та санаторіїв. Лікування для відпочиваючих в пансіонатах є амбулаторним. Зазвичай медичне обслуговування здійснюється курортною поліклінікою. Але в реальності багато пансіонатів з лікуванням не особливо різняться від санаторіїв, що включають повноцінну власну лікувальну базу та ліцензію на здійснення медичної діяльності.

Будинок відпочинку - це профілактичний заклад, що призначений для організованого відпочинку осіб, котрі мають потреби в спеціальному медичному догляді, лікарського нагляду і лікування.

Щодо турбаз, то там відпочивають фактично здорові особи, які прибули туди на заняття активними формами туризму. Основними оздоровчими моментами в будинках відпочинку і турбазах є фізична культура і спорт, ближній і дальній туризм, природні лікувальні фактори, які можна використовувати для загартовування організму, а також анімаційні та культурно-дозвільні заходи [37, с.22].

Щодо організації роботи санаторію, то тут варто відмітити різноманіття завдань, що стоять перед сучасною оздоровницею, і комплексність пропонованого споживачеві продукту. Воно і обумовлює складність господарської структури санаторію і наявність в його складі багаточисленних спеціалізованих підрозділів. Зазвичай санаторій пропонує відпочиваючим наступний перелік послуг: лікувально-профілактичні; розміщення; харчування; спортивно-оздоровчі; анімаційно-дозвільні; сервісні та побутові.

Однак основними структурними підрозділами санаторію є медичні відділення по основній діяльності і відділи по допоміжним підрозділам. Кожне медичне відділення очолюється завідуючим. Крім нього в штаті кожного відділення є старша медична сестра, сестра-господиня, лікарі, медичні сестри та молодші медичні сестри. За своїми функціональними обов'язками завідувач відділенням є типовим лінійним керівником і відповідає за всі питання роботи відділення: лікувально-діагностичний процес, господарську діяльність, організацію поточного ремонту та ін [17, с.89].

Організаційна структура іншого важливої ланки - харчоблоку, вибудована таким чином, що за роботу служби харчування зазвичай відповідають два керівники. Безпосередньо весь харчоблок підпорядковується заступнику головного лікаря по медчастині, який здійснює керівництво харчуванням через шеф-кухаря (завідувача виробництвом), сестру-господиню і дієтслужбу. Постачання продуктів

харчування та організація їх зберігання зазвичай знаходиться у веденні іншого заступника - по адміністративно-господарській роботі. Зустрічається і протилежний варіант, коли в цілому за роботу служби харчування відповідає заступник з господарської роботи, а заступник з медичної частини через дієтслужбу забезпечує санітарно-гігієнічний режим і дотримання норм дієтичного харчування.

Прийом і розміщення відпочиваючих здійснюється в приймальному відділенні, підпорядкованому начмеду. В пансіонатах і будинках відпочинку функції прийому покладаються на реєстратуру, організовану з готельного типу.

За організацію дозвілля відповідає відділ культурно-масової роботи, замикається безпосередньо на головному лікареві (директорові) або його заступнику по культурно-масовій роботі.

Допоміжні служби зазвичай представлені відділами електриків, сантехніків, автогосподарством, ремонтно-будівельною групою, садо-парковим господарством, відділом охорони і відділом постачання. До функціональних підрозділів відносяться бухгалтерія, планово-економічний відділ, відділ кадрів, відділ реалізації путівок.

З прибуттям в санаторій, пацієнт потрапляє в приймальне відділення, де відбувається оформлення документації, направлення на розміщення (з урахуванням спеціалізації відділень) та на прийом до лікаря, уточнюються його самопочуття, проводяться виміри антропометричних показників, АТ, температури.

Потім відпочиваючий розміщується в відведеному йому номері і приймається лікуючим лікарем. Первинний прийом повинен здійснюватися не пізніше наступного дня після прибуття в санаторій. На прийомі у лікаря уточнюється діагноз, призначається дообстеження і виробляється план лікування. За виконанням пацієнтами призначень лікаря стежить палатна медична сестра, за якою закріплено дану ділянку

відділення. Наступні прийоми проводяться лікарем в міру необхідності, але не рідше одного разу на п'ять днів.

Основні лікувально-діагностичні маніпуляції здійснюються в лікувально-діагностичному відділенні. У його склад зазвичай входять такі діагностичні кабінети, як кабінет функціональної діагностики, клініко-біохімічна лабораторія, рентгенологічний кабінет, кабінет УЗД, кабінети вузьких спеціалістів (ЛОР, окуліста, невропатолога і т.д.) [7, с.45-48].

Лікувальна база може істотно варіюватися в залежності від профілю курорту і санаторію, але в основному це водолікарня, кабінет фізіотерапії, інгаляторій, парафіногрязелікування, кабінет гідропатії, кабінет голкорексфлексотерапії, кабінет мануальної терапії та ін.

Терміни лікування в санаторіях залежать від характеру захворювання і природніх лікарських засобів даного курорту. У більшості санаторіїв вони становлять від 21 до 24 діб [22, с.90].

Крім лікування відпочиваючому на курорті надаються і інші послуги. Перш за все, слід зазначити таку базову послугу, як розміщення. Цій сфері в останні роки стали приділяти більше уваги. Сучасний санаторій повинен пропонувати послуги одно- або двомісного розміщення, з усіма комунальними зручностями, кондиціонуванням, телебаченням і радіо, холодильником (міні-баром), телефоном.

Організація харчування в санаторіях підпорядкована медичним вимогам і будується по системі дієтичних столів. У пансіонатах режим харчування більш вільний і часто здійснюється за типом «шведського столу». Крім цього, в санаторно-курортних організаціях розгортають різні точки харчування (ресторани, бари, кафе), що пропонують послуги харчування за додаткову плату. Однак, за українським законодавством торгівля спиртним напоями на території лікувально-оздоровчих закладів заборонена [39, с.12].

Таким чином, вищезазначені вимоги є класичними для санаторіїв, однак в останні роки намічається істотна лібералізація медичної складової цих послуг, пом'якшення вимог до охоронному режиму і розпорядку дня. Багато комерційних оздоровчих центрів, зберігаючи медичну спрямованість, перейшли на готельну структуру надання послуг. По готельному типу будується також господарська структура пансіонатів і будинків відпочинку. В цілому спостерігається виразна тенденція поступової заміни класичних санаторіїв на СПА-готелі, особливо це виражено на великих приморських та гірських курортах.

РОЗДІЛ 2. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ ГАЛУЗІ

2.1. Природні ресурси як основа розвитку санаторно-курортної діяльності

Природні лікувальні ресурси формують природно-ресурсний потенціал курортної місцевості. Процес використання ресурсів регулюється в рамках державної політики в сфері їх відтворення, використання, охорони та зводиться до наступного:

- створення ефективних механізмів взаємодії між державними органами влади, органами місцевого самоврядування і природокористувачів за рішенням проблем, пов'язаних з використанням природних ресурсів,
- створення умов для раціонального використання природних ресурсів та забезпечення збалансованого природокористування як основного чинника сталого розвитку;
- збільшення надходжень до бюджетів різних рівнів платежів за користування природними ресурсами та формування цільових джерел фінансування заходів по відтворенню та охороні природних ресурсів;
- врахування регіональних особливостей і потреб при покращенні територіальної структури економіки;
- розвиток нормативно-правової бази використання і охорони ресурсів;
- розробка економічних механізмів для нарощування та ефективного використання рекреаційного потенціалу України;
- кадастровий облік і паспортизація рекреаційних територій;
- розробка і реалізація комплексних програм по збереженню, розвитку і підвищенню ефективності функціонування рекреаційних територій та рекреаційного потенціалу України [15, с.22; 16, с.265].

Раціональне користування природними ресурсами лежить в основі забезпечення сталого розвитку території. Розробка і використання природних ресурсів повинні здійснюватися в таких обсягах і тим способом, які дозволяють найбільш повно задовольнити потреби сьогодення без створення загрози задоволенню потреб майбутніх поколінь. Це трактування відповідає принципам сталого користування ресурсами і збігається з формулюванням економічних інтересів власника, які полягають в отриманні максимальної вигоди від власності в поточний момент і в максимально довгостроковому періоді.

Освоєння і використання природних лікувальних ресурсів здійснюється на основі певної системи взаємин, учасниками якої є дві сторони: власник природних ресурсів і природокористувач. Особливостями цих взаємин є наявність системи обов'язкових платежів на користь власника ресурсів. Відносини власності є базою будь-якої системи розподілу доходів, яка є вторинною по відношенню до них. Крім того, відносини власності на природні ресурси і тісно пов'язана з ними система управління природокористуванням мають визначальне значення як з точки зору виникнення екологічних і економічних проблем, так і для знаходження шляхів вирішення цих проблем [10, с.37-40: 11, с.24].

Об'єктами права приватної, державної, муніципальної та інших форм власності на природні об'єкти є окремі природні об'єкти (земля, надра, ліси і т.п.). Для безпосереднього видобутку і експлуатації природні лікувальні ресурси надаються в користування юридичним та фізичним особам, які мають відповідні ліцензії в порядку, визначеному українським законодавством. Така процедура застосовується щодо мінеральних ресурсів, які складають основну частину платних природних лікувальних факторів, а саме: підземних вод і корисних копалин, віднесених до категорії лікувальних (лікувальні грязі: мулові сульфідні, сапропелеві, торф'яні і сопочні, а також бішофіт, нафталан і ін.).

Користувачами невичерпних і вичерпних поновлюваних природних ресурсів, що відносяться в основному до групи рекреаційних (море і морське узбережжя, флора, особливості геологічної будови і т.д.), виступають компанії, які використовують ці ресурси для зацікавлення споживачів. Частина подібних природних ресурсів (екзотичні ландшафтні комплекси, унікальні спільноти флори і т.д.) передається в оренду юридичним або фізичним особам, які надають їм властивості об'єкта показу, тобто забезпечують безпеку і найбільшу виразність. Інша частина (наприклад, пляжна смуга) формально залишається у державній власності. З точки зору економіки туризму, туристські природні ресурси представляють собою ті об'єкти і явища природи, які приваблюють туристів саме в цю місцевість і таким чином роблять можливим саме існування туристської діяльності в регіоні. Отже, природні рекреаційні та лікувальні об'єкти використовуються і засобами розміщення та іншими суб'єктами туристичного комплексу курорту, які тим не менш не платять за користування цим видом ресурсу.

Формою реалізації економічних відносин між власником природних ресурсів (об'єктів) та природокористувачем є плата за право користування природними ресурсами, яка стягується у вигляді податків, орендної плати або в інших формах, передбачених законодавством і рішеннями органів місцевої влади [41, с.56].

Існуюча на даному етапі система платежів за користування природними ресурсами (ресурсних платежів) є досить розгалуженою.

Плата за користування природними туристськими ресурсами, в тому числі і лікувальними, являє собою по економічній суті ренту. В економіці туризму цей термін називається туристська рента, тобто частина факторного доходу, який отримують туристські підприємства, використовуючи даний ресурс як фактор виробництва. Матеріальною основою туристської ренти є додатковий прибуток, для утворення якої

необхідні більш сприятливі, ніж це суспільно необхідно, ринкові умови виробництва і реалізації туристичного продукту [13, с.237].

У випадку із санаторно-курортним лікуванням утримання природної ренти за користування природними лікувальними ресурсами є механізмом економічного забезпечення сталого використання природних лікувальних ресурсів в регіоні і дозволяє вирішити задачу їх відтворення.

2.2. Економічні ресурси підприємств санаторно-курортної галузі

Значну роль в санаторно-курортної діяльності відіграють економічні ресурси. Вони є тими факторами, що використовуються для виробництва послуг, які надаються санаторно-курортними комплексами. Обов'язковими для цього процесу є основні та обігові кошти, адже саме вони можуть гарантувати надання повноцінної санаторно-курортної послуги.

Основні фонди – це сама значна частина в структурі майнового комплексу санаторно-курортних організацій. Вони є виробленими активами та їх можна використовувати неодноразово, а також постійно впродовж значного проміжку часу, але не менше одного року. Все це є складова виробництва комплексу санаторно-курортних послуг.

Основні фонди діляться на матеріальні і нематеріальні [8, с.12-14].

Щодо матеріальних основних фондів, то це: будівлі та різноцільові споруди, машини і обладнання, транспортні засоби, прибори і пристрої, виробничий і господарський інвентар, оргтехніка, інструмент та інше.

До нематеріальних основних фондів (нематеріальних активів) можна віднести ліцензії на надання медичних послуг, сертифікати, надання послуг на проживання, комп'ютерне програмне забезпечення та ін.

Вартість основних засобів перекладається на ті послуги та продукцію, що можна надавати з їх допомогою, а також протягом тривалого часу. Окрім того, цей процес може охоплювати декілька

виробничо-технологічних циклів. Тому облік основних засобів і відображення їх в балансі організовані так, щоб показати збереження ними первісної речової форми і поступову втрату вартості одночасно.

Існує первинна, залишкова і відновлювальна вартість основних засобів.

Первісна вартість показує фактичні витрати на придбання основних засобів. Первісна вартість у даному випадку не змінюється. Винятком може бути добудова, повна реконструкція або часткова ліквідація будівель чи споруд.

До первісної вартості основних засобів, які надходять за рахунок капітальних вкладень санаторно-курортних організацій, входять також витрати на зведення або придбання основних засобів, включаючи витрати доставки та встановлення, а також ряд інших витрати по доведенню певного об'єкту до стану готовності та експлуатації за призначенням.

Основні засоби можуть втрачати частину своєї вартості через певний період часу, коли відбулася покупка чи створено даний засіб. В економіці таке явище називається зносом. Зносом є повільна втрата основними засобами своєї споживчої вартості. Їх є два типи: це моральний та фізичний знос.

Фізичний знос - це коли основні засоби втрачають свою споживчу вартості через зношування деталей або на них мають вплив різноманітні природні чинники і агресивні середовища. Фізичний знос є двох видів: продуктивний і непродуктивний. Продуктивний фізичний знос – це коли відбувається втрата вартості в процесі експлуатації, а непродуктивних знос більш притаманний для основних засобів, що знаходяться на консервації через природні процеси старіння.

Моральний знос має місце, коли відбувається втрата вартості через зниження вартості відтворення подібних об'єктів основних засобів,

наприклад, через вдосконалення технологій та організації виробничого процесу.

Суть морального зносу у тому, що засоби праці знецінюються, втрачають вартість ще до того, як настає фактичний кінець терміну фізичної служби. У бухгалтерському обліку зазвичай зазначається знос основних засобів. Він накопичується впродовж усього терміну їх служби під виглядом амортизаційних відрахувань на рахунках з обліку зносу.

Амортизацією називається плановий принцип перекладання вартості засобів праці у міру їх зносу на виготовлений з їх допомогою продукт. Амортизація це грошовий вираз фізичного і морального зносу основних засобів. Сума, яка нараховується за період дії головних засобів амортизації, має відповідати їх первісній цінності [40, с.9-10].

До будівель, споруд, оснащення санаторно-курортних організацій висувається цілий ряд специфічних вимог. Наприклад, територія земельної ділянки розраховується виходячи з кількості ліжко-місць. У розрахунку на одного відпочиваючого має припадати близько двохсот метрів. На земельних ділянках розбиваються парки, сквери, встановлюються лавочки, облаштовуються зони відпочинку.

На території санаторію повинні виділятися кілька функціональних зон: 1) зона прийому (приймальне відділення); 2) зона проживання; 3) паркова зона; 4) зона фізкультурно-оздоровчих споруд; 5) зона ізолятора; б) господарська зона.

Для забезпечення безперервного технологічного процесу функціонування здравниці потрібні не тільки основні фонди, але й такі види ресурсів, як: 1) трудові ресурси; 2) господарські ресурси; 3) комунальні ресурси (електроенергія, водопостачання, відведення стічних вод); 4) продовольчі ресурси; 5) медичні ресурси; 6) технічні ресурси; 7) інформаційні ресурси; 8) фінансові ресурси тощо.

У зв'язку з тим, що санаторно-курортна діяльність у більшості піддається впливу фактору сезонності, необхідно ретельно підходити до організації процесу перспективного планування ресурсного забезпечення.

Необхідно точно розрахувати кількість ресурсів, що знаходяться в розпорядженні закладу і обсяги їх споживання. Як правило, продовольчі ресурси, що зберігаються на продуктовому складі, витрачаються динамічно, а їх поставки здійснюються регулярно. Точний розрахунок норм витрат сировини необхідний для таких ресурсів, як миючі засоби, побутова хімія, засоби гігієни, паливо і т.п. Періодично потрібно аналіз постачальників з метою виявлення найбільш вигідних партнерів і використання ефективних способів виконання поставок.

Якщо СКО знаходиться у власності держави, то пропозиція послуг виконавців формується на основі тендерних торгів. Тендер являє собою особливу форму видачі замовлень на поставку товарів (меблів, обладнання, техніки тощо) та (або) виконання певних робіт і послуг, що дозволяє залучити пропозиції від кількох підрядником або постачальників з метою забезпечення найбільш вигідних комерційних або інших умов угоди для організаторів торгів [14, с.125].

Специфікою санаторно-курортної діяльності є те, що вона практично позбавлена від акумулювання грошових коштів в стадії запасів і незавершеного виробництва. Ця особливість обумовлена специфікою санаторно-курортних послуг і їх нездатністю до нагромадження і зберігання.

2.3. Трудові ресурси і корпоративна культура в сфері санаторно-курортного обслуговування

Будь-яка організація для досягнення поставлених перед нею цілей використовує натуральні або природні, матеріальні (капітал) і людські (праця) ресурси. Останнім часом саме людським ресурсам приділяється

все більше значення, в процесі управління організацією вони стають ключовим елементом.

У санаторно-курортній галузі зростання ролі трудових ресурсів обумовлено двома факторами. Першим фактором є невіддільність санаторно-курортних послуг від джерела і об'єкта, тобто персонал, які здійснюють безпосередній контакт з клієнтом в процесі його обслуговування, стають частиною пропонованого продукту, частиною наданої послуги. Не тільки професіоналізм, але і зовнішній вигляд, манера поведінки, чемність і доброзичливість службовців є складовими наданих ними послуг. Саме службовці мають найбільший вплив на загальне враження клієнтів від перебування в санаторно-курортній організації і те, чи будуть вони задоволені обслуговування. Негативне враження від обслуговування викликає більш сильну реакцію, ніж позитивне. Дослідження доводять, що якщо людину обслужили добре, він розповість про це п'ятьом, а якщо отримала негативний досвід, вона повідомить про це десятьом. Тобто поширення негативного досвіду відбувається вдвічі швидше позитивного [35, с.34-37].

Більш того, неякісне обслуговування, надане одним працівником, може перекреслити всі зусилля інших працівників, направлені на задоволення відпочиваючих. З іншого боку, якісне обслуговування дозволяє збільшити число постійних клієнтів, від чого напряму залежить дохід спеціалізованих засобів розміщення. Збільшення числа постійних клієнтів на 5% може забезпечити збільшення прибутку від 25% до 125%.

Таким чином, досягнення своїх цілей санаторно-курортної організації цілком залежить від обслуговуючого персоналу, безпосередньо надає послуги і є його частиною.

Другим фактором, який впливає на зростаючу увагу до використання трудових ресурсів в санаторно-курортній сфері, є високий рівень витрат, пов'язаних з оплатою праці персоналу. Витрати на заробітну

плату становлять близько 25-30% від обороту. Крім витрат на оплату праці працівників, санаторно-курортні організації несуть великі витрати в процесі найму, відбору і навчання персоналу [33, с.67-68].

Організація праці в санаторно-курортній організації має ряд особливостей. У складі санаторно-курортного закладу традиційно є такі відділи і підрозділи: відділ номерного фонду; медичний відділ (спеціалізується на підборі програми лікування і надання комплексу лікувально-оздоровчих послуг); відділ їжі і напоїв складається з «точок» харчування (їдалень, кафе, барів, ресторанів); інженерний відділ (здійснює поточний ремонт будівель, споруд, внутрішніх приміщень спальних корпусів, а також техніки і про- ладнання); відділ маркетингу і продажів (займається дослідженням ринку, рухом послуг підприємства, рекламою, PR-акціями, залученням групових клієнтів); фінансовий відділ (веде контроль за залученням і використанням грошових коштів і облік матеріальних цінностей); відділ кадрів (займається питаннями, пов'язаними з управлінням персоналом: відбір, найм, профорієнтація, адаптація, навчання співробітників, кадрові перестановки, врегулювання конфліктних ситуацій); відділ охорони (забезпечує загальний порядок, охорону гостей та працівників, відповідає за збереження речей клієнтів і власності санаторно- курортній організації, надає кваліфіковану допомогу в екстрених ситуаціях (при нещасних випадках, пожежах, стихійних лихах, терористичних актах).

Однак, у невеликих за чисельністю персоналу організаціях оргструктура значно спрощена в порівнянні великими. З огляду на їх невеликий розмір різні види робіт можуть виконуватися однією людиною [12, с.67-68].

Основна мета підприємства санаторно-курортної галузі полягає в отриманні прибутку шляхом максимального задоволення клієнтів за допомогою надання послуг відповідних їх очікуванням якості. Звідси

впливає критична важливість високого рівня мотивації персоналу для забезпечення якісного обслуговування. Інший фактор, який впливає на виробниче поведінку працівника, - це його здібності, які включають в себе знання, досвід і потенціальні можливості.

Санаторно-курортна галузь характеризується відносно низько кваліфікованими видами робіт і посадами з низьким соціальним статусом. Професійна підготовка більшості співробітників, що беруть участь в безпосередньому обслуговуванні клієнтів, не вимагає спеціальних знань, хоча і не позбавлена від певних навичок, які набуваються в результаті досвіду роботи. Відповідний рівень освіти і професійної підготовки потрібно лише від працівників медичного підрозділу, технічних служб (служби по кадрам, фінансам, постачання, маркетингу та інженерної служби), менеджерів, а організація процесу навчання працівників підприємств санаторно-курортній галузі, не вимагає високих витрат [33, с.78-79].

Найбільш важливою функцією управління персоналом в санаторно-курортній організації є мотивація працівників, що надає найбільш сильний безпосередній вплив на їх виробниче поведінку. Високовмотивований працівник відчуває потребу в підвищенні своєї кваліфікації і легко піддається навчанню. Це безперервний процес. Управління персоналом в санаторно-курортних організаціях має являти собою управління, в якому ключові пріоритети віддаються мотивації творчої, продуктивної, ініціативної та професійної діяльності службовців, з метою їх орієнтації на надавати пріоритет на якісних послуг для максимального задоволення потреб клієнтів.

Таким чином, санаторно-курортні організації, що працюють без стандартів, матимуть хаотичну манеру обслуговування: все буде залежати від конкретних людей, від їх настрою в той чи інший день, від ситуації в організації, від манери поведінки самого клієнта. Окрім того, формування

корпоративної культури є потужним стратегічним інструментом досягнення довгострокових цілей санаторно-курортної організації, способом підвищення її конкурентоспроможності, якості послуг, що надаються.

РОЗДІЛ 3. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Проблеми санаторно-курортного комплексу та тенденції його розвитку

Варто зауважити, що наразі ми маємо сталу тенденцію загального скорочення чисельності санаторно-курортних закладів та кількості ліжко-місць в них. Хоча не можна не відмітити ряд змін даної галузі. В першу чергу, це відносно стабільні обсяги фінансування з бюджету державних санаторіїв і виплати по лінії соціального страхування. Значно більше путівок стало закуповуватися підприємствами та іншими суб'єктами економіки. Нарешті, за рахунок поліпшення добробуту населення і вдосконалення прямих каналів збуту спостерігалось зростання роздрібних продажів як прямо санаторіями, так і через турфірми.

На тлі обсягів завантаження здравниць спостерігалися зміни в структурі відпочиваючих з різних курортів, пов'язані зі специфікою послуг, що надаються. На морських курортах все чіткіше формувалася тенденція до поліпрофілізації з переважанням послуг відпочинку та розваг на тлі скорочення обсягів медичних послуг і тривалості перебування відпочиваючих на курорті, а також виражена сезонність в прийомі відпочиваючих. Для традиційних лікувальних курортів (Моршинкурорт, Трускавець) сформулювалася стійка монопрофільність, що забезпечує їх більш одно-мірну заповнюваність протягом року.

Ще однією тенденцією, яка склалася в останні роки, стало щорічне збільшення обсягу курортників, що розміщуються поза традиційних засобів прийому (малі готелі, гостьові будинки, приватні розважальні та оздоровчі центри) [19, с.169].

Паралельно з цим, серед колективних засобів розміщення, склалася виразна тенденція випереджальних темпів зростання готельного сектора в порівнянні з санаторно-курортними організаціями медичного профілю, що

виражається в більш високому рівні приросту числа підприємств, обсягу доходів, кількості прийнятих гостей.

Ця тенденція пов'язана з тим, що в умовах ринку на тлі зниження державної підтримки санаторно-курортні організації виявилися економічно менш ефективні. Аналіз показує, що у санаторіїв в порівнянні з готельними підприємствами істотно менше показники рентабельності, розміри прибутку на одне койко-місце і одного працюючого.

Більш низька економічна ефективність санаторіїв в порівнянні з готелями пов'язана з високою базовою вартістю ліжко-дня з включенням у вартість путівки всього набору послуг (проживання, харчування, лікування, розваг), що визначає порівняно більш високий рівень витрат. При цьому можливості компенсації витрат санаторіями за рахунок підвищення цін дуже обмежені через вираженої конкуренції як усередині країни, так і з закордонними курортами. Було відзначено, що при значно більшому обсязі послуг (причому таких дорогих, як медичні і послуги харчування) і чисельності персоналу, рівень середньо- річних цін на путівки санаторіїв на російських курортах істотно нижче, ніж вартість номера в готелях.

Більш низький рівень доходів призводить до замкненого кола: зменшення розмірів заробітної плати і, відповідно, зниження якості обслуговування, які, в свою чергу, зменшують привабливість санаторіїв і їх заповнюваність.

Таким чином, спостерігається прогресуюча комерціалізація СКК, викликана відсутністю цілеспрямованої державної політики. Сформувався підхід до управління курортами, згідно з яким оздоровниці не повинні обтяжувати бюджет, а курорти повинні бути рентабельними [34, с.185-186].

Як наслідок, в санаторно-курортному комплексі накопичилися серйозною ні проблеми, які потребують невідкладного вирішення:

- слабка матеріальна база багатьох об'єктів курортної інфраструктури, насамперед розміщення, дефіцит сучасних санаторіїв вищої та туристичного класу;
- неадекватне співвідношення «ціна / якість» в багатьох місцях розміщення;
- низький рівень сервісу, малий асортимент курортних послуг, недолік висококваліфікованого персоналу;
- дефіцит сучасних транспортних засобів для здійснення туристичних пасажироперевезень / обмежені потужності аеропортів і висока вартість транспортної складової в санаторно-курортному пакеті;
- недостатній розвиток транспортної та інженерної інфраструктури курортів.

3.2. Шляхи вирішення основних проблем вітчизняної санаторно-курортної галузі

Виходячи з багаторічного досвіду та сучасних реалій, можна запропонувати наступні шляхи вирішення головних проблем в санаторно-курортній галузі [23 - 29].

1. Заходи державного регулювання і підтримки.

1.1. Створення єдиного міжвідомчого органу державного управління, ведення реєстру організацій, що надають санаторно-курортні послуги. МОЗ, наприклад, який у більшості курує цю діяльність в даний час, звузив її до питань медичної складової (стандарти санаторно-курортної допомоги, штатні нормативи, ліцензування). Мінекономіки та Мінсоцполітики теж частково зачіпають аспекти сфери туризму та курортів.

1.2. Розробка та затвердження Плану заходів на виконання Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [31]. Часто більшість

визначених завдань не можуть бути виконані із-за нестачі фінансування та відсутності вчасного законодавчого врегулювання.

1.3. Більш ефективне використання можливостей позабюджетних фондів. Відмова від формування держзамовлення на санаторно-курортну допомогу за мінімальним принципом (заниженої вартості ліжко-дня).

1.4. Розробка системи державного медичного страхування та законодавче стимулювання використання цієї системи для оплати повної санаторно-курортної допомоги, а не лише її медичної частини).

1.5. Удосконалення політики оподаткування доходів громадян в частині відрахувань з ПДФО витрат, пов'язаних з санаторно-курортною допомогою (зараз до відрахування приймається тільки частина путівки).

1.6. Зниження податкового тягаря на санаторно-курортні об'єкти (в частині ПДВ), податку на землю та майно, різного роду інших зборів. Застосування сезонних коефіцієнтів до розміру податкових ставок протягом календарного року.

1.7. Застосування пільгових тарифів на комунальні послуги для санаторних об'єктів.

2. Удосконалення санаторно-курортного менеджменту і маркетингу.

2.1. Залучення інвесторів і зміцнення матеріальної бази об'єктів розміщення.

2.2. Програмний підхід до формування санаторного продукту на основі перш за все курортних природних факторів. Розширення спектра додаткових послуг.

2.3. Оплата за фактично спожиті послуги, відмова від єдиної путівки.

2.4. Управління якістю сервісу на основі міжнародних та українських стандартів, формування організацій, що саморегулюються.

2.5. Підвищення вимог до рівня освіти і посилення мотивації персоналу.

2.6. Удосконалення маркетингової політики, створення нових перспективних каналів збуту (онлайнві прямі продажі, включення в міжнародні системи бронювання, продажу по медичним каналам, зміцнення зв'язків з турбізнесом і т.д.).

2.7. Розширення заходів по просуванню курортних послуг, в тому числі і за кордоном.

3.3. Програмно-цільовий підхід в управлінні санаторно-курортною діяльністю

Програмно-цільовий підхід до управління розвитком економіки був традиційним для адміністративної системи. Згідно прийнятої в той період методології, під цільовими комплексними програмами розуміли адресний директивний документ, що представляє собою пов'язаний з ресурсами, виконавцями і термінами здійснення комплекс завдань і заходів, спрямованих на вирішення народно-господарських проблем найбільш ефективними шляхами. Комплексні програми повинні були мати цільовий характер, орієнтацію на повне рішення поставленої проблеми, що виражається в досягненні кінцевих результатів (показників). Таким програмам були властиві всі недоліки централізованого планування. Однак як науково-практичний інструмент цільові комплексні програми дозволяють пов'язувати між собою діяльність великих міжгалузевих комплексів і більш цілеспрямовано здійснювати пошук шляхів вирішення регіональних проблем.

Стихійний перехід від командно-адміністративної системи до ринкових відносин призвів до втрати керованості, результатом чого стала різка диференціація між рівнем розвитку регіонів. В кінці минулого століття на тлі тенденції, що намітилася у стабілізації соціально-економічної ситуації прийшло усвідомлення необхідності відродження, адаптації та активного використання накопиченого в попередні часи

теоретичного, методологічного і практичного досвіду програмно-цільового планування, в тому числі і в сфері туризму.

У світовій практиці також накопичився значний досвід по плануванню і обґрунтуванню програм розвитку туризму на національному, регіональному і місцевому рівнях, який узагальнено в документах Всесвітньої туристської організації (UNWTO).

Аналіз регіональних програм дозволив виявити, що в якості основних цілей і завдань виступають підвищення конкурентоспроможності та прибутковості туристичної галузі, створення сучасної туристичної інфраструктури в регіонах, створення нових робочих місць, підвищення ступеня використання туристського потенціалу, створення сприятливий них умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в інфраструктуру туризму і суміжних галузей, перехід до сталого розвитку туризму як екологічно безпечної форми використання природних і культурних ресурсів. Таким чином, реалізація сформульованих завдань дозволить підвищити привабливість пропонованого регіонами туристського продукту, залучити вітчизняних і іноземних туристів [36, с.108-109].

У програмах особливе місце займає розділ, присвячений аналізу стану законодавства у сфері туризму. Приділяється увага і таким показникам, як кількість туристських компаній, що працюють на туристичному ринку, обсягу послуг, що вони надають, кількість зайнятих в сфері туризму. Важливе значення мають розділи про державне регулювання розвитку туризму на регіональному рівні, обсяги і джерела фінансування туристичної галузі. В окремий розділ виносяться відомості, що стосуються рекламно-інформаційної діяльності в сфері туризму.

Окремо варто зупинитися на понятті ліцензування, оскільки саме це дозволить контролювати вирішення ряду питань державного управління у сфері охорони здоров'я.

Ліцензування являє собою законодавчо затверджений оплатний дозвіл на право займатися будь-якою діяльністю на певний термін і при дотриманні певних умов.

Ліцензія (від лат. Licentia - свобода, право) – спеціальний дозвіл, що надає право індивідуальному підприємцю чи юридичній особі здійснювати конкретний вид діяльності (виконання робіт, надання послуг, що становлять ліцензований вид діяльності) і це підтверджується документом, який є виданий органом, що ліцензує на паперовому носії або у формі електронного документа, підписаний електронним підписом, у разі якщо в заяві про надання ліцензії вказувалося на потребу видачі такого документа у електронному форматі.

Основний сенс ліцензування - захист споживача від неякісних продуктів і послуг в тих сферах, де ці послуги можуть представляти небезпеку для його життя і здоров'я. Тому завданнями ліцензування медичної діяльності є попередження, виявлення та припинення порушень юридичною особою, його керівником та іншими посадовими особами, індивідуальним підприємцем, його уповноваженими представниками вимог, які встановлені законодавством та іншими нормативними правовими актами українського законодавства. Відповідність претендента ліцензії цим вимогам є необхідною умовою для надання ліцензії, їх дотримання ліцензіатом обов'язково при здійсненні ліцензованого виду діяльності.

Ліцензуванню підлягає будь-яка медична діяльність, що здійснюється юридичними особами незалежно від організаційно-правової форми, а також громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи (індивідуальними підприємцями).

Санаторно-курортні послуги ліцензуються по кожній послугі, яка в них входить (терапія, кардіологія, клінічна лабораторна діагностика,

фізіотерапія та ін.). Для отримання ліцензії санаторію необхідно мати наявності: приміщення, що відповідають екологічним, санітарно-епідеміологічним гігієнічним, протипожежним нормам і правилам; штат працівників (лікарів, середнього медичного персоналу, інженерів, техніків та ін.), що мають професійну освіту, що підтверджується поданням відповідних документів на право заняття професійною діяльністю по спеціальності, і спеціальну підготовку, відповідні вимогам і характеру виконуваної роботи, - для юридичної особи; організаційно-технічні можливості і матеріально-технічне оснащення (включаючи обладнання та інструменти) для здійснення медичної діяльності [33, с.345-347].

Таким чином, постійне вдосконалення законодавчого регулювання санаторної галузі є обов'язковою вимогою для реалізації владної та грамотної державної політики у цій сфері. Значну увагу варто зосередити на програмно-цільовому підході в санаторно-курортному напрямку діяльності. Що стосується ліцензування, то це питання теж необхідно тримати на контролі, оскільки саме завдяки даній формі захисту є можливість утримувати систему на достатньому рівні, необхідному для надання санаторно-курортних послуг.

ВИСНОВКИ

Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням ваги санаторно-курортного комплексу в економіці і соціальній сфері українських регіонів, змінами, що мають місце на ринку санаторно-курортних послуг, розвитком світового співробітництва, потребою втілення новітніх механізмів державного регулювання галузі. У розвитку санаторно-курортного комплексу можна відзначити як позитивні, так і негативні результати, що потребують наукового аналізу та втілення більш покращеного методу управління його розвитком.

Санаторно-курортна справа в Україні – це складова національної та регіональної економіки і один з найбільш важливих об'єктів державного регулювання. Окрім здійснення своєї головної функції, санаторно-курортні комплекси створюють соціальний стабілізуючий ефект за рахунок розширення кількості робочих місць як у виробничій, так і у соціально-побутовій інфраструктурі, а це піднімає зайнятість населення і пришвидшує соціально-економічний розвиток регіону в цілому. Особливості роботи санаторно-курортних установ в умовах ринкової економіки, відчутне зниження обсягів їх фінансування з державного та місцевих бюджетів та коштів обов'язкового соціального страхування, послаблення координації їх діяльності з боку держави за останні 5-10 років привели до скорочення числа санаторіїв, пансіонатів з лікуванням та санаторіїв-профілакторіїв на 30%, числа ліжок в них - на 20%, а також до погіршення матеріально-технічної бази певних санаторно-курортних установ. З другого боку, на попит на санаторно-курортні послуги не дуже позитивно впливає різниця між значною потребою в цих послугах і, навпаки, незначною платоспроможністю населення.

У цих умовах відновлення системи масового санаторно-курортного лікування та оздоровлення, збереження економічного потенціалу санаторно-курортної сфери, відродження українських курортів за рахунок

застосування нових підходів до формування системи сучасних санаторно-курортних комплексів, здатних забезпечити населення доступним і ефективним санаторно-курортним обслуговуванням, представляється важливим завданням як регіонального, так і загальнонаціонального рівня.

Поряд з розробкою і реалізацією заходів щодо формування ринкових механізмів у сфері курортної діяльності, кооперації санаторно-курортних організацій з транспортними, сільськогосподарськими, виробничими, банківськими структурами, страховими та туристично-рекламними організаціями, використанням прийомів маркетингу, менеджменту, досвіду організації туристичного бізнесу в просуванні на ринок санаторно-курортних послуг, необхідна подальша розробка законодавчої та нормативно-правової бази діяльності курортів і санаторно-курортних організацій, медико економічних стандартів санаторно-курортних послуг і критеріїв ліцензування медичної діяльності оздоровниць. Актуальною залишається проблема залучення інвестицій в курортний комплекс України шляхом надання податкових пільг, державних гарантій та інших заходів підтримки.

Вітчизняний досвід, досвід зарубіжних країн показують, що розвиток санаторно-курортної справи повинно знаходитися під державним регулюванням і координацією і вимагає постійної державної підтримки. Тільки за цих умов буде забезпечено більш ефективне використання людських, інформаційних, матеріальних та інших ресурсів для розвитку санаторно-курортного комплексу, орієнтованого на досягнення цілей соціально-економічного розвитку території та формування конкурентоспроможних на внутрішньому і зовнішньому ринках продуктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонова Л.Г., Агафонова О.Є. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: Ціноутворення, конкуренція, державне регулювання / Навч. посібник. Київ, 2002. – 358 с.
2. Андрюха П.В., Хутиев Т.В. Курортная медицина. Основы организации работы курортных учреждений и врачей. Сочи, 1999. 116 с.
3. Антипенко П.В., Пономаренко Г.Н. Физиотерапия и курортология в вопросах и ответах. СПб. 2000. 854 с.
4. Бабкина А.В. Специальные виды туризма: учеб. пособие. Ростов н/Д, 2008. – 252 с.
5. Богданов Е.И., Никитина О.А., Ганценбиллер А.С. Хозяйственный механизм санаторно-курортного комплекса. СПб. 2004. 256 с.
6. Боголюбов В.М. Курортология и физиотерапия. Москва, 2008. – 312 с.
7. Ветитнев А.М. Маркетинг санаторно-курортных услуг. М. 2008. 368 с.
8. Ветитнев А.М., Антощенко Е.В. Ценовая политика санаторно-курортных организаций. Сочи, 2006. 130 с.
9. Ветитнев А.М., Журавлева Л.Б. Курортное дело: учеб. пособие. Москва, 2006. – 528 с.
10. Ветитнев А.М., Кусков А.С. Лечебный туризм. Москва, 2010. 592 с.
11. Драчева Е.Л. Специальные виды туризма. Лечебный туризм. Москва, 2008. 152 с.
12. Заваріка Г.М. Курортна справа: Навч. посіб. Київ, 2015. – 352 с.
13. Казачковська Г.В. Туристична рента як інструмент економічного регулювання розвитку туризму. Управління економікою: теорія та практика: Зб. наук. пр. Донецьк. 2009. — С. 235-246.

- 14.Кисилевич Т.А. Бухгалтерский учет в санаторно-курортных организациях. Москва, 2005. 416 с.
- 15.Коваленко Н.О. Прогнозування розвитку санаторно-курортної діяльності в Україні. *Схід. Серія: Економічні науки*. 2015. № 8 (140). С. 21 – 24
- 16.Колесник О.О. Оцінка стану санаторно-курортного комплексу та його впливу на розвиток туристичної індустрії України. *Вісник ЖДТУ*. 2008. №3 (45). С. 264-270.
- 17.Курортология и физиотерапия // под ред. В.М. Боголюбова. Москва, 1985. 408 с.
- 18.Кусков А.С., Лысикова А.С. Курортология и оздоровительный туризм. Ростов н/Д, 2004. – 320 с.
- 19.Мігущенко Ю. В. Локальні туристично–рекреаційні комплекси як альтернативна модель активізації інвестиційної діяльності у туристичній галузі. *Стратегічні пріоритети*. 2008. №3(8). С. 168-170.
- 20.Основні курорти України [Електронний ресурс] / К.Д. Бабов та ін. URL : <http://www.vafk.com/gallery/kurort.pdf>
- 21.Пегушина Г.О. Сучасний стан та тенденції розвитку ринку санаторно-курортних послуг АР Крим. *Культура народів Причорномор'я*. 2013. №254. С. 88-94.
- 22.Пономаренко Г.Н. Физические методы лечения: Справочник по физиотерапии. СПб. 2002. 287 с.
- 23.Порядок забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян органами праці та соціального захисту населення: постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 р. № 187. URL:<https://www.kmu.gov.ua/npas/29729071>
- 24.Про затвердження Інструкції про організацію санаторно-курортного лікування, медичної та медико-психологічної реабілітації у

Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 04.11.2016 №591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1538-16#Text>

25. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення деяких категорій інвалідів санаторно-курортним лікуванням, та внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 р. № 187 і від 31 березня 2015 р. № 200: постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2017-п#Text>
26. Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян: постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 №187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2006-п/para02#o2>
27. Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками дітей-інвалідів: постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 №1345; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1345-2009-п/para01#o1>
28. Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їх сімей: постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2011 №446; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2011-п/para01#o1>
29. Про затвердження Порядку виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян: постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2004 №785. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/785-2004-п#Text>

30. Про курорти: Закон України від 05.10. 2000.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>
31. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 №168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p#Text>
32. Рутинський М.Й. Географія туризму України. Київ, 2004. – 159 с.
33. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посібник. – Київ, 2004. – 654 с.
34. Стасик О. О. Аналіз проблем та перспектив реструктуризації санаторних закладів України за допомогою процесів злиття і поглинання. *Економічний аналіз*. 2013. Том 13. С. 183–187.
35. Степанов Е.Г. Основы курортологии: учеб. Пособие. Харьков, 2006. – 326 с.
36. Столяренко А.В. Тенденции развития ценообразования в санаторно-курортном комплексе. *Культура народов Причерноморья*. 2013. № 262. С. 106- 110.
37. Технологии и методы оздоровительного сервиса//под ред. Е.А.Сигиды. Москва, 2009. 192 с.
38. Третьякова Т.Н. Основы курортного дела. Москва, 2008. 285 с.
39. Туристична курортологія /за ред. Бойко І.Д., Савранчук Л.А. Чернівці, 2007. 116 с.
40. Федоров І.О. Оцінка ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств санаторно-курортного комплексу. Автореф. дис. канд. економ. наук.: 08.04.01. Суми, 2002. 16 с.
41. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навч. Посібник. Київ, 2007. 312 с.

